

Тема. Василь Стефаник. Новели «Камінний хрест», «Новина».

План

1. Загальний огляд життя і творчості письменника. Новаторство майстра психологічної новели.

2. Новела «Камінний хрест»: психологічне розкриття теми драматизму життя галицького селянства у зв'язку з вимушеною еміграцією; сюжетно-композиційні особливості (трагічна подія – композиційний центр новели); емоційна загостреність; символічність образів; камінний хрест та танок Івана як уособлення долі людини; ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з рідною землею

3. Новела «Новина»: життєва основа твору; трагічна доля галицького селянства, доведеного до зубожіння й кинутого напризволяще; конфлікт батьківської любові та моральних цінностей з реаліями життя за умов голоду та злиднів; проблема морального вибору особистості; художня деталізація як спосіб зображення найменших порухів людської душі; особливості композиції

ТЛ: експресіонізм

Цей хлопець буде сонечком села гріти і землю дощиком росити.

М. Черемшина

...Я свою душу пустив у душу народу, і там я почорнів з розпуки.

В. Стефаник

*Я писав тому, щоб струни душі нашого селянина
так кріпко настроїти і натягнути,
щоби з того вийшла велика музика Бетховена.*

В. Стефаник

Страшно сильно пиште Ви.

*Так, якби-сьти витесували потужною
рукою пам'ятник для свого народу...*

*Гірка, пориваюча, закривавлена поезія Ваша,
котру не можна забути...*

О. Кобилянська

Теорія літератури

Експресіонізм — одна з авангардистських течій у західноєвропейському мистецтві першої третини ХХ століття.

Найбільше був поширений у Німеччині та Австрії після I світової війни (1918–1922). Представники цієї течії заперечували чи навмисно спотворювали у своїх творах реальний світ заради виразу (експресії) внутрішнього світу митця, вважаючи його за єдину реальність.

Риси експресіонізму:

- крайній індивідуалізм;
- хвороблива напруженість;
- викривленість образів.

1. Загальний огляд життя і творчості письменника. Новаторство майстра психологічної новели.

Василь Стефаник народився 14 травня 1871 р.

Він дійсно прийшов у світ як страдник і боронитель страждених.

Дитинство хлопчика минуло в рідному Русові Снятинського повіту. Василько радо виконував звичну для сільських дітей роботу, пас вівці, близько сходився з батьковими наймитами, слухав їхні пісні та казки. З юних літ лилася в сердечко, вразливе на біль та несправедливість, велика любов до землі й хлібороба-трударя на ній, відчувалася святість праці.

Батько хотів бачити Василька орачем і сіячем з юних літ, і пізніше Стефаник згадував першу свою оранку, криваві мозолі і втому. *«Нагадується мені одна весна — давня, давня... Я перший раз йшов робити весну... Тато казав: «Ти вже великий, вже меш зо мнов у поле ходити, а за то до Великодню я куплю файний капелюшок кайстровий і черевики куплю, будем робити та й будем мати». Цілий день я погонив — мука була, плач був і сварка. Вечером я вертався додому... Мама мене привітала як парубка».* Звернімо увагу, що спогад не похмурий, не песимістичний, а овіяний надією: *«Будем робити та й будем мати».* Оцю впевненість у власних силах, працездатність, селянську двожилність В. Стефаник пізніше реалізував уже не як ратай, а як новатор-письменник, орав літературне поле глибоко, без огріхів, совість, як людьми і самим собою поважаний добрий господар.

□ Які особливі вдачі майбутнього письменника можна було визначити вже в дитинстві?

У 1878 році батьки віддали свого найстаршого сина до початкової школи в Русові, де Василь провчився три роки. Побачивши, що дитина тягнеться до знань і має здібності до науки, в 1880 році Семен Стефаник відвіз хлопчика в Снятин, де Василя зарахували до другого класу міської школи. Відразу ж на малого посипалися насмішки й кпини від паничів й учителів: *«Тут мене почали бити, хоч дома мої батьки ніколи мене не били».* Після цієї школи, де, як писав письменник, *«не одну сльозу... зрібним рукавом обтирав»*, проте хотів учитися і вчився, у 1883 році Василь успішно склав іспити до Коломийської Гімназії.

І тут треба було перейти через Дантове пекло другосортності, принижень, знуцань. Одного разу вчитель наказав хлопчикові написати речення на дошці якнайвище. Василько старався виконати наказ, тягнувся вгору, сорочечка піднялася і блиснуло голе тіло. Вчитель указкою задирав сорочину, під якою в хлопського сина, звичайно, не було нічого, реготався, а весь клас тупав ногами й улюлюкав. Потрясіння було таким великим, що

Стефаник у цей момент мало не помер, а пізніше, коли батько купив йому «панський» костюм, не міг його носити, бо запах сукна щораз нагадував Василькові ганьбу коло дошки, і хлопчик умлівав уже від одного спогаду.

Доводилось терпіти й коритися, старатися бути непоміченим у класі найбільш агресивними паничами, а потім картати себе за слабодухість: *«Я пішов від мами у біленькій сорочці, сам білий. З білої сорочечки сміялися. Кривдили мене і ранили, я ходив тихонько, як біленький кіт, аби панички не чули. Я чув свою підлість за тихий хід і кров моя діточа з серця капала».*

Безперечно, ці епізоди допомагають простежити становлення світогляду майбутнього письменника.

Навчаючись у Коломийській гімназії, Стефаник прочитав твори Г. Квітки-Основ'яненка, Панаса Мирного, Марка Вовчка, роздобув і дуже тішився єдиним на всю Коломию «Кобзарем» Т. Шевченка. Улітку 1886 року він із найближчими друзями організував у Русові читальню, а в кінці року гімназисти прийняли Василя до таємного гуртка, де він перед портретом Шевченка прийняв присягу, що буде чесно жити і трудитися для народу.

Юний Стефаник сміливо взявся за агітаційну пропаганду, читав заборонену літературу, дружив з Лесем Мартовичем, з яким у 1889 році прибув на нелегальний з'їзд української гімназійної молоді Галичини. Дізнавшись про звільнення М. Павлика від роботи в редакції львівської газети «Батьківщина», гімназисти написали редактору гнівного листа. Лесь Мартович був для молодого Стефаника втіленням справжнього таланту. Василь навіть випросив у своєї матері гроші, щоб видати Мартовичеве оповідання «Нечитальник». Під впливом Леся він і сам спробував творити: *«Писати я почав дуже рано, ще в гімназії, та величезний талант Мартовича просто паралізував мене, і я ніколи не признавався, що я також письменник».*

У Коломийській гімназії В. Стефаник знайомиться з молодим Іваном Семанюком — майбутнім письменником Марком Черемшиною.

І вже В. Стефаник сприяє тому, щоб молодий митець повірив у себе і став писати. Пізніше Леся Мартовича, Василя Стефаника й Марка Черемшину назвуть «покутською трійцею».

Першою публікацією В. Стефаника стала стаття в журналі «Народ» — «Жолудки наших робітних людей і читальні», підписана псевдонімом Василь Семенів. Погляди коломиїських гімназистів перелякали місцеву владу. Леся Мартовича виключили з гімназії, а дещо пізніше ще двадцятьох, між якими й Стефаника. Продовжувати навчання Василь поїхав у Дрогобицькій гімназії, але ролі захисника скривджених не зрікся, свідченням чого стала стаття у Станіславському журналі «Поступ» — «Форналь Антін».

У цьому нарисі йшлося про долю колишнього заможного селянина, який став наймитом («форналем») на чужому полі.

У Дрогобичі В. Стефаник зустрівся з Іваном Франком і дружба між ними утвердилася на довгі роки.

□ Яке враження справив на вас Стефаник-студент?

□ Про які риси вдачі свідчить участь В. Стефаника в громадському радикальному русі?

В останній рік навчання в Дрогобицькій гімназії помирає старша сестра Марія, що була для Василя і вихователем, і другом-порадником.

«Наша, синку, Марія вмерла. Та як умирала, та все за тебе випитувала. Ми її дурили, що ти над'їдеш. А таки того дня, як вмерла, то казала, що коби тебе хоть крізь вікно, хоть через поріг узрела. Та й умерла».

Від жалю серце у Стефаника перевернулося: *«Пішли ми з мамою на могилу. «Аді, синку, отсе Маріїн гріб. Я вже насадила і руги, і барвінку, і хрест дала малювати, але ще вишеньки не посадила, аж восени посаджу».* Сіли ми коло гробу, і мама оповідала мені за біду Марійчину. Цвіт падав на гріб і на нас. Здавалося, що той цвіт зростається з маминим білим волоссям...»

Мати Стефаника — надзвичайно чуйна, добра і ніжна жінка — була чи не єдиною людиною, яка розуміла сина, співчувала йому і безмежно любила. Її світлий образ письменник проніс у своїй душі до останніх днів життя.

Після смерті дочки ненька тяжко захворіла, і люблячого сина це дуже непокоїло. До того ж убивчо впливали на виснажене від тяжких страждань материне серце докори батька, що, мовляв, Василеві арешти заженуть її в домовину. Він знав про це і, палко люблячи матір, заради неї терпів усе.

«Не раз, а сто разів на день,— пише він у листі до В. Морачевського 24 листопада 1895 р.,— я боюся своїх дверей, чи аби не розтворилися та аби мені не подано телеграми».

Василь боїться втратити матір. Туга каменем тисне на душу.

Після Дрогобицької гімназії Василь Стефаник навчається на медичному факультеті Ягеллонського університету в м. Кракові. Вибір медицини можна пояснити хіба що втратою сестри й хворобою матері.

У 1895 році Василь приїхав до матері Оксани, яка вже згасала. Вона обливала слізьми подушку, приказуючи: *«Діти, діти, кілька вас маю, а так, як бих і не мала! Ти десь світами отуда блукаєш, не знаю, чи би то за мої, чи за татові гріхи».* Батько ж не міг і не хотів зрозуміти свого сина, і конфлікт вилився у велику сварку й взаємну неприязнь.

Для матері Василева творчість була святинєю, але похмурі тони його оповідань лякали селянку, вона вважала, що її син дуже нещасливий, якщо

«люди плачуть над його писанням, а не сміються». Помирала мати, коли Василь уже був відомим у Західній Україні новелістом. Смерть Оксани призвела до ще більшої ненависті між батьком і сином. Семен задумав оженитися, хоча небіжці, як говорили в селі, ще «ноги не застигли». Скороспечене весілля батька з Василевою ровесницею боляче вдарило письменника. З розпачу він погрожував викопати мамину труну і покласти на порозі в церкві, щоб батько з нареченою переступав через домовину, ведучи нову жінку до вінця. Цього, звичайно, письменник не зробив, адже це було б оскверненням могили неньки, але з розпачу тяжко захворів.

Крім власне сімейних драм, Василя боляче вражало загальнонародне лихо. Еміграцію він розцінював як непоправну трагедію. Краківський вокзал став пересильним пунктом виїжджаючих, які проходили медичну комісію, купували квитки й візи. Тут галичан обдурювали, шахрували, убивали. Та й життя їхнє у бруді, злиднях, відчаї скидалося на циганський табір. Оскільки батько категорично заборонив синові кидати навчання і приїжджати додому, молодий Стефаник часто приходив на Краківський вокзал, щоб від земляків-переселенців довідатися, що робиться в рідному краю. О. Кобилянській він писав про свої враження: *«Нині досвіта на двірці краковськiм було 800 душ емігрантiв... Поїзд рушає, жінки і чоловіки чiпляються єго, поліція і жандарми — відкидають їх, як грушки... На пероні лишаються жінки без чоловіків, діти самі без родичів і чоловіки без жінок. Шалений плач, ламання рук і прокльони. А поїзд лише димом б'є в очі — пішов!»*

У грудні 1897 року в чернівецькій газеті «Праця» було надруковано новели «Синя книжечка», «Стратився», «У корчмі» «Сама-самісінька». Децю пізніше Василь Стефаник написав славнозвісні новели «Лесева фамілія», «Мамин синок», «Майстер», «Катруся», «Ангел», «Осінь», «Шкода», а взимку 1899 року — «Камінний хрест». О. Кобилянська, прочитавши ці твори, писала авторові: *«Між слова Ваші, там... тиснулись великі сльози, мов перли. Страшно сильно пишете Ви. Так, якби-сте витесували потужною рукою пам'ятник для свого народу... Гірка, пориваюча, закровавлена поезія Ваша... котру не можна забути».* Сам же Василь Стефаник пояснював тематику своїх творів так: *«Веселості у нашого народу є дуже багато, але в моїм серці веселості мало... А нарешті скажіть, що я свою душу пустив у душу народу, і там я почорнів з розпуки і слів не маю, аби-м все міг сказати, бо страшно за себе, а я ще трошки хочу жити».*

Переживання героїв Стефаникових новел — переживання самого автора. Це можна простежити на прикладі автобіографічної діалогії «Виводили з села», «Стратився». Подія, зображена в цих оповіданнях,—

реальний факт. 1887 року покінчив життя самогубством двоюрідний брат Стефаника Лука. Це приголомшило письменника. А згодом він відгукнувся на родинне горе щемливим оповіданням «Стратився».

І знову наприкінці цього ж року доля наносить удар — помирає перша любов Василя — Євгенія Бачинська. Туберкульоз знищив її. А 1890 рік почався надзвичайно трагічно — 1 січня померла мати. Боляче вдарилося синове серце об мамину могилу.

«Заридав сухими очима і вправ.

Зарив чоло у могилу і просив маму, аби його назвала так, як він був ще дитиною.

Одне маленьке слово аби сказала!

Довго просив.

Потім поклав голову на хресті і почув від нього мороз.

Здригнувся, поцілував могилу в маленьку яблінку...

Грїб мамин недалеко від Марїїного. Цвіт із маминої вишеньки падає на грїб Марїї, а Марїїної на мамин грїб...

Сидїв між тими гробами, і нагадалася мені мамина співанка.

Посидїв я там та й пішов із могили. Лиш вишневий цвіт із гробів летїв за мною, як коли би тим цвітом сестра і мама просили, аби я не йшов».

26 січня 1904 року Василь Стефаник одружився з Ольгою Гаморак, надзвичайно розумною, делікатною і мужньою дівчиною з прогресивної сім'ї. Її батько високо цінував творчість зятя і після прочитання «Синьої книжечки» сказав: *«Не пиши так, бо вмреш»*. Сімейне щастя Стефаника тривало всього десять років, 4 лютого 1914 року Ольга померла, залишивши Василеві дрібних діток — трьох синів.

Залишившись на 43-му році життя вдівцем, Стефаник узяв турботи про дітей на себе, доглядав їх, пестив, турбувався про здоров'я. Один із синів — Юрко, захворів на висипний тиф і був на межі між життям і смертю. Про переживання батька у той час згадує інший син — Кирило: *«Він майже нічого не їв, вночі не спав, щогодини міряв пульс хворого: «Я цього не годен перебути, коли Юрко вмре, я не хочу жити. Мені так само тяжко переносити його слабкість, як йому»,— з сльозами в очах говорив Стефаник»*

Таким він був батьком.

Василь Стефаник писав: *«Забагато смерті, забагато скошеної молодості, аби сила була витримати я вже ховаюся від смерті, бо боюся її. Боюся, аби не пожерла сонця, аби не змазала всіх моїх доріг, аби не поруйнувала моїх приятелів...»*.

Коли розвалилась царська імперія і на її руїнах постала УНР,— зазначає відомий літературознавець Федір Погребенник,— письменник привітав її утворення як волевиявлення всього українського народу. 17 листопада 1917 року, виступаючи на велелюдному вічі у Снятині, він з радістю констатував, що на Україні «в найбільшій величі встає новий світ. Звідти йде до нас світло для нашого розвою». У січні 1919 р. Стефаник уже як громадянин Західноукраїнської Народної Республіки з українським, а не австрійським, паспортом приїхав до Києва, був на всіх торжествах, пов'язаних із проголошенням Злуки обох частин України в єдину суверенну Українську державу. Сповнилася його мрія про об'єднання одного народу в сім'ї вольній, новій.

Письменник боляче пережив поразку УНР. Україна знову була розірвана на шматки. Стефаник ганьбив польську владу за те, що зробила Україну безправною і пильно стежив за подіями в радянській Україні.

Голосом правди і непокори, за словами Миколи Шудрі, були для нього твори Григорія Косинки та Миколи Хвильового. До одного писав листи; іншому приурочив оповідання «Мати», яке й досі друкується без присвяти. А тим часом з радянської України долинали моторошні новини, які перевершують всі знані у світі жахи: суцільні розстріли без суду і слідства, голодомор, колективізація під страхом знищення».

У всіх наших посібниках і підручниках, на всіх Стефаникових ювілеях говорилося про те, що письменник одержував від українського радянського уряду персональну пенсію. Однак цинічно замовчувався той факт, що він згодом відмовився від тієї пенсії, протестуючи проти сталінських репресій. *«Спершу заявив консулові у Львові: «Не давайте мені нічого, бо я бачу, що Україна московська. А з мене ви вже москаля не зробите».* Потім написав листа наркомові освіти з відмовою од пенсії, закінчивши його словами: *«А прихильником Великої України я все був і буду...»*

Довідавшись, що уряд УРСР позбавив Стефаника персональної пенсії, митрополит Андрій Шептицький назначив йому точно таку ж пенсію від Української уніатської церкви. Письменник попросив касира зі святоюрської каси, де він повинен був одержувати гроші, видати назначену суму дрібними монетами, що й було виконано.

З великою торбою мідяків у руках вийшов Стефаник на майдан, де завжди сиділо багато жебраків, і жменями насипав їм у шапки монети... Він роздав свою пенсію, всю, до єдиного гроша, бідним і просив помолитися за упокій душ невинно убієнних жертв голодомору в Україні 1933 року... Стефаник не визнавав комунізму. Він був послідовним учнем Франка і

розділяв думку про те, що коли вдалося б побудувати державу за рецептами Енгельса, то вийшла би така тюрма, якої ще не бачив світ.

Помер В. Стефаник 7 грудня 1936 р. у Русові від серцевого нападу. За заповітом митця поховали в рідному селі, поруч із могилою матері, адже відчуваючи подих смерті, він не раз повторював: *«То, небожата, мені вже треба йди до моєї мами»*.

Ми висловлювали свої думки про Стефаніка-сина, про Стефаніка-людину, Стефаніка-батька. Що ви можете сказати про Стефаніка-громадянина? *(Стефанік був людиною незламної громадянської позиції, борцем за справедливість і людську гідність)*

Непростим був і творчий шлях великого новеліста. Найбільш плідним періодом стали 90-ті роки XIX ст., коли він написав до 50 новел, публіцистичних статей і поезії в прозі. Збірка «Синя книжечка» (1899), «Камінний хрест», «Дорога» (1901) вразили читачів і літературних критиків своїм змістом і естетичною формою. А потім — більше 10 років творчого мовчання. У 1925 році з'явилася нова збірка новел «Земля». Вона засвідчила, що письменник не втратив майстерності. Цікаво, що у Стефаніка фактично не було періоду учнівства, бо слабких, недосконалих творів у нього немає зовсім. Критика, правда дорікала, що він надто гіперболізує народне горе. Але В. Стефанік відповів: *«Мені самому було приємніше змальовувати наших селян у вишиваних сорочках на призьбі, що мочають булку в мисці меду. І сто гусок перед хатою, і двадцяттеро корів за нею»*.

В. Стефанік написав 72 новели, писав публіцистичні статті. А ще листи, які самі по собі — маленькі драми. Така його творча спадщина.

Як ви вважаєте, така творча спадщина — багато чи мало?

Справді, цінується спадщина не по тому, скільки творів є в ній, а які вони за змістом і як написані. Василь Стефанік написав стільки не тому, що забракло хисту. Він віддавався творчості сповна, був неймовірно вимогливим до слова, а це вимагало титанічної праці. Чи кожному письменникові казали: «Не пиши так, бо вмреш»? Звичайно, ні.

Богдан Лепкий згадував:

«Та робота коштувала йому багато сил. Як писав, то ходив марний і мрачний, ніби сам переживав те все, що пише. Не тим ставав. Маломовним, скупченим у собі, робив враження хворого чоловіка. На такі малі твори (розмірами малі), як він давав, могло йому вистачити сил і нервів, на велику повість — ні. Гадаю, що й читачеві також...»

Але, мій Боже, бувають всякі несподіванки в світі, а в світі мистецького творіння також. Міг і Стефанік написати повість. Та не

нарікаймо, що не написав. Ціла його невеличка спадщина — це властиво одна велика повість про хлопське життя і терпіння. Невже ж нам мало того?»

Додаток

А який вигляд зовні мав письменник, яким був у повсякденному житті, у спілкуванні з друзями, близькими та рідними людьми?

Близький знайомий Стефаника В. Косташук згадував:

Гарна, класична будова тіла, приємні риси обличчя та благородні рухи творили з нього непересічний тип чоловічої краси. Був незрівняним психологом. Інтуїція, якою володів, дозволяла йому відкривати найтаємніші думки й бажання свого співбесідника, вбирав у слова те, що інші лише відчували, але назвати того не могли. Коли говорив, всміхався якоюсь дивною усмішкою; то дивився з-під брів, то в очі глядів, ніби зазирає у душу. А як оповідав про щось гірке, то чоло морщив і хмурився; тоді здавалося, що от-от з буйної чуприни вилетить іскра і запалить світ. Завжди був першою особою в найбільшому товаристві. Наставала пустка, коли відходив.

Людина високого естетичного смаку, він вишукано одягався, був охайним у побуті, проявляв високу внутрішню культуру у слові й жесті. Інтелігент, який носив у грудях здоровий дух свого народу.

Про деякі особливості вдачі Стефаника Богдан Лепкий згадує так:

Стефанік кидав свої завваги, звичайно влучні і не позбавлені дотепу. Дотеп мав несилуваний, природний і бистрий. Сказав, як бритвою шарнув. Жаль, що ніхто не списував тих Стефаніківських дотепів... Ось чому розмова з ним ніколи вам не знудилася. На перший погляд, твердий і непривітний, ніби чужий, в дійсності був людиною м'якої вдачі...

Другого любов'ю Василя стала Ольга Кобилянська. Гостюючи в Белелуї в родичів, Ольга подарувала Стефанікові квітку білої лілії. Стефанік намагався якнайдовше зберегти її тендітний цвіт: *«Ваша лілія тепер моя. Я її гірко ніс (з Белелуї до Русова — 3 км). Дорогою я боявся, аби не спеклася в моїх руках. У лісі я її купав у керничці, як малу дитину»*. Любов була взаємною і великою, адже на схилі віку в новелі «Спомин» Ольга писала: *«Ти посивів, я подалася. І не дуже-то і так далеко від себе живемо. Ти писав, і я кожну твою стрічку перечитувала. Я буду писати, доки очі не затулю, але і ти читай. Здалека подаю і щиро стискаю твою працьовиту руку»*.

В моїм зільнику виростає і та біла цвітка, яку я тобі тоді передала. Вона мені всюди, де б я її не бачила, пригадує тебе. Ти цього не знаєш, бо тебе терло життя, і наші дороги не сходилися, але спомин — то як запах цвітів ніби виростає, хоч і по роках, все наново з dna душі». Чому ж вони

не побралися, якщо так кохали? Хто знає... Таємниця кохання й таємниця життя часто людському розумінню непосильні.

2. Новела «Камінний хрест»: психологічне розкриття теми драматизму життя галицького селянства у зв'язку з вимушеною еміграцією; сюжетно-композиційні особливості (трагічна подія – композиційний центр новели); емоційна заостреність; символічність образів; камінний хрест та танок Івана як уособлення долі людини; ідея нерозривної єдності Івана Дідуха з рідною землею

До Русова, батьківщини Василя Стефаника, «як і до інших духовних центрів нашої землі, ідуть літературні паломники з усієї України, з цілого світу. Припадають серцем до зболеного Стефаникового слова і п'ють цілющу воду зі Стефаникової криниці — тієї, що й досі стоїть у його затишному обійсті. Звідти, де стоїть оселя письменника, видно, мов на долоні, всеньке село. А на горбі, вдалині, бовваніє камінний хрест,— той, який дав назву одній із найкращих новел Василя Стефаника.

«Камінний хрест» — єдиний відгук Стефаникового серця на трагічні для українського народу події, що відбувалися в його краї на-прикінці ХІХ — початку ХХ століття. Але який?..» (Н. Горик)

□ Які почуття переживали ви під час читання новели «Камінний хрест»? Що вас найбільше вразило?

Новела «Камінний хрест» відразу одержала високу оцінку з боку критиків.

«...Читав я Вашого «Камінного хреста»,— писав Б. Грінченко.— Прочитав я це все і поздоровив українську літературу з новим талантом із Галичини».

Новелою захоплювалась О. Кобилянська (частина слів в епіграфі)

«Страшно сильно пишите Ви,— ділилася своїми враженнями від прочитаного «Камінного хреста» О. Кобилянська.— Так, якбисти витесували потужною рукою пам'ятник для свого народу... Гірка, пориваюча, закровавлена поезія Ваша..., котру не можна забути. І все хочеться її пити...

Що Вам більше про Ваш «Хрест» писати? Плакала-м та й вже».

Але найсильніше враження справив «Камінний хрест» на канадських емігрантів. Про це розповів у листі до В. Стефаника у 1924 р. Мирослав Ірчан:

«Читаю оповідання Стефаника «Камінний хрест». Якби був знав, й не читав би. Бо плач по хаті, такий плач, що — як каже Стефаник — надбіг, як вітер, що з помежи острих мечів повіяв. А тяжко дивитися, як сиві голови хиляться додоли і старі очі плачуть. Чого ж вони плачуть?

Я знаю. Вони згадують себе. Вертаються в ті давні літа, як вибиралися за море по щастя. Вони свідомі того, що безслідно пропали дні юності і надій. На руках мозолі, і на серці мозолі, і бідні вони. Бо для людського горя й нужди законів нема. Ні тут, ні там».

Справді, українських емігрантів чекала невідомість, а Україна навіки втрачала сотні тисяч розумних і талановитих дітей. І це була трагедія. Ви можете заперечити, що багато українців досягло на землях Америки високого рівня добробуту, значного суспільного становища. Та це лиш поодинокі випадки. А ще інший бік цього: чи були вони щасливими, як ви вважаєте?

Історична основа твору.

□ Пригадайте, які картини бачив В. Стефаник на Краківському вокзалі і про що він писав О. Кобилянській у 1899 році?

Зачитування уривка з листа

Нині досвіта на двірці краківським було 800 душ емігрантів... Насамперед виділи би-сте сотки синіх, спечених губів, потім кололи би Вас у серце ріжнобірві очі діточі — попідпухали, як коли би синявою водичкою намокли. Далі виділи би-сте тисячі брудних висохлих ярочків по лицях від сліз, а далі чули би-сте за-хриплий голос бесіди руської... Чули би-сте, як багато маленьких чобіток гримає по камінню,— се перші чобітки у хлопців і дівчаток; йдуть, говорять «очима» і оглядаються все на чобітки, що ніколи не мали. Потім ще виділи би-сте, як мами бігають з плачем за пропавшими дітьми, як їх пани штурхають, як вони ридають. Виділи би-сте, як вони сідають до вагонів, як силоміць пхають бабів і замикають у возах, сидя під самим верхом, бо насподі пакунки. Поїзд рушає, жінки і чоловіки чіпляються его, поліція і жандарми відкидають їх, як галушки, а вікна в поїзді розпадаються і кавалками спадають на пероні. На пероні лишаються жінки без чоловіків, діти самі без родичів і чоловіки без жінок. Шалений плач, ломання рук і прокльони.

Образ головного героя.

Іван Дідух увібрав у себе характер і мораль свого народу-хлібороба, його мудрість і почуттєвість. Кожне його слово — як важка сльоза, сповнена ніжної любові до рідної землі і нестерпного болю через необхідність розлуки з нею. У камінний хрест — символ його чесного трудного життя, він вкладає все найдорожче, що мав, а може, й власне серце. Чужина потребує робочих рук, здоров'я, а рідній землі потрібні ще й людська любов і сердечність.

Образ Івана Дідуха — це образ цілого народу нашого, що хоче власним трудом заробити собі і своїй родині добробут, завітчати врожаями рідну землю, щоб була вона не мачухою, а рідною матір'ю.

Трагедія Дідуха — трагедія всього краю, що несе камінний хрест нестатків і відчаю. Та кожен емігрант, як і Дідух, знає, що чужа земля — «далека могила», бо рветься ота невидима пуповина якою український селянин (та й кожен українець!) з'єднаний зі своєю землею, з краєм, де народився й виріс. Саме тому треба творити щастя на своїй прабатьківській землі.

Образи-символи.

□ Як ви розумієте образ-символ камінного хреста? *Іван Дідух залишив на полі, рясно политому його потом, пам'ятник по собі і своїй дружині. Йому ніби легше від того: не зникне безслідно, не розвіється, як лист по*

полю; пам'ять про нього залишиться на рідній землі. Камінний хрест переростає в образ-символ, що уособлює важку долю народу-трудівника. Він — пам'ятник тисячам українських селян, які так і не повернулися додому, засіваючи своїми кістями чужі землі.

□ Знайдіть символічні образи на початку другої частини новели. (уривок «Не договарював і не пив...» до слів «...як на утрачене щастя»). Який стан душі Івана?

□ Яке враження справляє танець Дідуха на односельців? Пригадайте твори українських письменників, у яких танець передає психологічне напруження героїв. (Танець Чіпки в шинку «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного танець Анни й Михайла («Украдене щастя» І. Франка); танець Івана Палійчука («Тіні забутих предків» М. Коцюбинського). Що він символізує? (Танець І. Дідуха — символ трагізму й розпачу прощання з рідним краєм)

Отже:

	Пам'ять
Хрест	доля Туга за рідною землею
	Життя
Горб	Важка праця
	Символ українського народу
Іван Дідух	основа життя Родоначальник сім'ї

3. Новела «Новина»: життєва основа твору; трагічна доля галицького селянства, доведеного до зубожіння й кинутого напризволяще; конфлікт батьківської любові та моральних цінностей з реаліями життя за умов голоду та злиднів; проблема морального вибору особистості; художня деталізація як спосіб зображення найменших порухів людської душі; особливості композиції

«Людський біль цідиться крізь серце моє, як крізь сито, і раниць до крові. Людське щастя пересівається крізь душу, як сонце крізь хмару, і до неба мене вносить. Сто раз спадати з неба у сором людський – боляче». Ці слова Стефанік сказав про себе.

Сором і біль – такі почуття пронизують автора «Новини», цієї короткої художньої картини, вихопленої з жорстокого селянського життя.

Життєва основа твору

В основу новели покладена дійсна подія, яка відбулася в селі Трійця 1898 року. Михайло (в новелі – Гриць Летючий) не міг собі дати ради з дітьми після смерті дружини, то вирішив утопити їх. Утопив меншу, Катрусю (в новелі – Доцю), а старша, Гандзя, випросилася.

Страшна звістка швидко облетіла навколишні села, не обминула і Русів. Стефаник їде у Трійцю. Розмовляє з сусідами Михайла і вцілілою його дочкою. Листи до Ольги Кобилянської і Морачевського про цю подію і є першими варіантами «Новини», остаточно завершеної на початку 1899 року і надрукованої в збірці «Синя книжечка».

Зроблені по свіжих слідах записи Стефаника дають можливість встановити, що в новелі співпадає топографія місцевості, обставини злочину, і навіть ім'я старшої дівчини, що врятувалася від смерті.

Художній аналіз новели.

Споглядаючи дійсність, письменник відчуває біль і сором. А що відчували ви, читаючи «Новину»? Які думки виникли у вас після прочитання цього твору? Які рядки викликали емоційну напругу і чому? А що незвичайного ви помітили в композиції твору? (Розв'язка на початку твору – особливість твору Стефаника).

Словникова робота

Глемедати – жадібно їсти.

Ані ніц – нема нічого.

Пацити – нести відповідальність.

Мельдуватися – повідомити про щось.

Бучок – паличка.

Май – трохи.

Робота з текстом новели.

Писати коротко і сильно вдається далеко не кожному письменникові. Як знайти те єдино точне слово, за яким криється ціла картина людського життя, стан душі, горе і мука?

Василь Стефаник умів дошукуватися таких висловів, і називаються вони в теорії літератури художньою деталлю.

Художня деталь – така виразна подробиця або штрих, яка особливо збуджує думку, часто викликає в уяві цілу картину, робить зображення дуже відчутним і яскравим. (Записати в зошити).

Стефаник – майстер художньої деталі. У «Новині» ми цей засіб зустрічаємо часто. Справді вражаюча, коротка словесна деталь здатна сказати все, що почував автор і його герої. Знайдемо в тексті опис голодних дітей: «Їли хліб на печі... Здавалось, що кістки в лиці потріскають». (Читання уривку з твору учнем).

Які деталі свідчать про виснаження дівчаток голодом?

(«Очі... як олово – єдине, що мало вагу». Дівчата не їли, а «глемедали» хліб.)

Так Стефаник підводить читача до страшного слова, що обпекло батькову свідомість: «Мерці!»

Які художні деталі розкривають важкий психічний стан батька, що замислив жахливе?

«Почорнів, очі запали всередину, камінь давив груди» - ці подробиці досить промовисті. А чому очі запали? (Бо дивились не на світ, а на «той камінь, що давив груди»). Чи ж можна сказати виразніше?!

Нарешті Гриць Летючий наважився здійснити свій намір (уривок); на душі стало важче, нестерпно важко. Тому він і «йшов довго лугами» та й став на горі.

Які художні деталі передають батьківські муки? (Читаємо уривок, виділяємо художні деталі: « Гриць скреготав зубами, аж гомін лугом розходився», «чув на грудях довгий огневий пас, що пік у серце і голову»).

І, нарешті, чому Гриць побіг, «борзенько взяв Доцьку і з усієї сили кинув у воду»? (Боявся передумати, якби хоч на мить затримався, то навряд чи зміг би втопити доньку).

Яким штрихом так само виразно Стефаник передає внутрішній стан Гриця Летючого після того, що сталося? (Хотів іти через річку «мельдуватися», вступив у воду – й «задеревів»).

Яка деталь свідчить про батьківську любов? (Турбота про Гандзуню).

Ми сьогодні говоримо про Стефаника-майстра. Яка ж іще деталь у творі свідчить про індивідуальність творчого стилю письменника? (Назва, адже слово «новина» означає щось добре, приємне, а у Стефаника – навпаки). ЧОМУ ж навпаки? (У інших родинах також були не кращі умови, але люди змирилися, вони навіть не могли подумати про дітовбивство. Цей незвичайний вчинок приголомшив усіх).

Завдання

Зробити цитатну характеристику Івана Дідуха та Гриця Летючого